

Vägledning inom ADHD arbetas fram av Socialstyrelsen

Annika Remaeus¹ Maria Hentschke² Mårten Gerle³

¹Utredare och projektledare för vägledningen om stöd till personer med adhd, Socialstyrelsen. E-post: annika.remaeus@socialstyrelsen.se. ²Utredare och projektledare för Nationella Indikationer för farmakologiskbehandling vid adhd, Socialstyrelsen. E-post: maria.hentschke@socialstyrelsen.se. ³Medicinsk sakkunnig, Socialstyrelsen. E-post: marten.gerle@socialstyrelsen.se.

Vården och omsorgen för barn, ungdomar och vuxna med adhd (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) är idag ojämlig i vårt land. Därför ska Socialstyrelsen på regeringens uppdrag ta fram en vägledning om stöd till personer med adhd och en nationell indikation för läkemedelsbehandling vid adhd. Bägge förväntas vara färdiga i slutet av 2013. Socialstyrelsen har också nyligen fått ett treårigt uppdrag av regeringen att samordna hur staten styr och utvecklar området psykisk ohälsa utifrån bästa tillgängliga kunskap. Det finns stort behov av samordning av insatser för personer med adhd, och berörda myndigheter behöver utveckla sitt samarbete. Det är många aktörer i dag inom olika delar av samhället som träffar personer med adhd och förväntas ge dem stöd i livets olika skeden. För dem som lever med adhd innebär vardagen komplikationer av olika slag. Detta är något som kräver kunskap hos dem som ska ge stöd. Det huvudsakliga målet med vägledningen är att ge en gemensam kunskapsbas för utredning, diagnos och stödinsatser. Syftet med den nationella indikationen är att rekommendera under vilka förutsättningar läkemedel ska förskrivas till personer med adhd.

Health and social care for children, adolescents and adults with ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) is unequal over the country. That is why the National Board of Health and Welfare is producing new guidelines in support of people with ADHD and a National Indication for medical treatment of ADHD, both expected to be finished by the end of 2013. The National Board of Health and Welfare recently received a three-year mandate by the government to coordinate the state control and development in the field of mental illness, based on the best available knowledge. There is great need for coordination of efforts for people with ADHD, and the authorities need to develop their cooperation. Today many stake-holders in different parts of the community meet people with ADHD and are expected to give them support in different stages of life. Those living with ADHD encounter complications of various kinds in everyday-life, which require knowledge of those giving support. The main objective of the guidelines is to provide a common knowledge-base for investigation, diagnosis and support. The purpose of the National Indication is to recommend conditions when medicine should be prescribed for people with ADHD.

Socialstyrelsen agerar för jämlikt stöd till personer med adhd

Vården och omsorgen för barn, ungdomar och vuxna med adhd (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) är ojämlig i landet. Därför ska Socialstyrelsen på regeringens uppdrag ta fram en vägledning om stöd till personer med adhd och en nationell indikation för läkemedelsbehandling vid adhd som båda förväntas vara färdiga i slutet av 2013.

Det är många aktörer i dag inom olika delar av samhället som träffar personer med adhd och förväntas ge dem stöd i livets olika skeden. För dem som lever med adhd innebär vardagen komplikationer av olika slag, något som kräver kunskap av dem som ska ge stöd. Det huvudsakliga målet med vägledningen är att ge en gemensam kunskapsbas för utredning, diagnos och stödinsatser. Syftet med den nationella indikationen är att rekommendera under vilka förutsättningar läkemedel ska förskrivas till personer med adhd. Att de olika aktörerna samverkar är också ett viktigt mål. I Sverige finns det ingen samhällelig institution som ensam har ansvar, utan alla som möter dessa personer har ett gemensamt ansvar att ge bästa möjliga stöd.

Vägledning om stöd och behandling till personer med adhd

Socialstyrelsen kommer att i sitt arbete med vägledningen om stöd till personer med adhd att utgå från Statens beredning för medicinsk utvärdering - SBU:s

systematiska litteraturöversikt om diagnostik, behandling och stöd vid adhd som ett av de viktigaste underlagen (publiceras under våren 2013). Myndigheten anlitar också experter inom skilda områden i referensgrupper och som granskare.

Vägledningen kommer i ett avsnitt att beskriva vad som generellt är utmärkande symtom vid adhd och vad som är specifikt för olika åldrar samt hur vanlig funktionsnedsättningen är. I ett annat avsnitt redogörs för vanliga tillkommande svårigheter eller samsjuklighet och skillnader mellan kvinnor och män respektive flickor och pojkar. Risk- och skyddsfaktorer beskrivs också. I andra avsnitt behandlas vikten av att tidigt uppmärksamma symtom på adhd. Socialtjänstens utredning av barn och vuxna beskrivs översiktligt, likaså utredning och diagnostik inom hälso- och sjukvården samt olika diagnosinstrument. En del av vägledningen beskriver hur man i olika livsmiljöer kan underlätta för personer med adhd. Bemötandets centrala betydelse lyfts fram. Vidare beskrivs om organisationens betydelse och vilka verksamheter som kan finnas för ett barn eller en vuxen person med adhd i livets olika skeden, och vilket ansvar verksamheterna har. Vägledningen lyfter även fram behovet av samverkan, de utmaningar som finns och värdet av att utvärdera och följa upp verksamheter och insatser.

Det finns inte vetenskapligt stöd för någon specifik psykosocial behandlingsmetod, annat än lovande resultat för KBT som komplement vid läkeme-

delsbehandling av vuxna (preliminära resultat från SBU:s litteraturöversikt). I vägledningen kommer ett konsensusförfarande att peka ut fler metoder som bedöms som lämpliga och som används i Sverige i dag. Konsensusförfaranden kan användas för frågeställningar där det saknas vetenskapligt underlag eller evidensstyrkan är mycket låg, och innebär att en panel av experter svarar på en enkät, ofta upprepade gånger, för att nå konsensus i frågorna. För att materialet inte ska bli allt för omfattande och ohanterligt kommer frågeställningarna att behandlas övergripande. Detaljerna får sedan utvecklas på andra nivåer och utifrån de olika förutsättningar som råder på olika håll i landet.

En vägledning kan inte ersätta ett regionalt vårdprogram inom hälso- och sjukvården eller en handlingsplan inom socialtjänsten, eftersom den är mer generell och övergripande. Men målsättningen är att samlas kring ett dokument som kan utgöra en bas för verksamheternas arbete med stöd och behandling för barn, unga och vuxna med adhd.

Indikation för läkemedelsbehandling vid adhd – en bakgrund

I en tidigare rapport från Socialstyrelsen konstateras att antalet personer som behandlas med centralstimulerande läkemedel har ökat kraftigt. De allra flesta som ordinerades läkemedel var barn och ungdomar i åldersgruppen 10–17 år men behandling i alla åldrar förekommer. Det är fler män än kvin-

nor som behandlas och behandlingen sätts in tidigare i åldrarna hos män än hos kvinnor. Förskrivningen har ökat i alla åldrar, och ökningen av nytillkomna användare var störst bland vuxna (tidsperiod 2006–2011). Detta kan vara en följd av en tidigare underdiagnostisering, och antalet nytillkomna användare borde därför börja avta [1].

Det finns i dag vetenskapligt stöd för korttidsbehandling av vuxna med adhd enligt Läkemedelsverkets rekommendation, men för nyinsättning av metylfenidat hos vuxna bedöms i dagsläget inte tillräckligt stort underlag för säkerhet och effekt finnas för en rekommendation av behandling av vuxna [2]. Detta innebär att det sker en omfattande off label-förskrivning till vuxna. Uttrycket betecknar förskrivning och användning av läkemedel utanför de begränsningar som godkänts av läkemedelsmyndigheten i Europa eller Sverige.

Det är ofta viktigt att behandla personer med adhd, eftersom de kan ha betydande svårigheter att fungera socialt både i skola och i arbete. Adhd innebär en påtaglig risk för en försämrad livskvalitet. Med utgångspunkt från dagens kunskapsläge är det svårt att säga hur omfattande behandlingen med centralstimulerande bör vara efter det att man fått diagnosen. Det råder även en bristande samstämmighet mellan Läkemedelsverkets behandlingsrekommendation och den behandling som utförs i dag. Det gör att det finns anledning att ta fram en nationell indikation för läkemedelsbehandling vid adhd, utöver den vägledning om stöd till per-

soner med adhd som nämns ovan.

Indikationen ska ge stöd i beslutet om läkemedelsbehandling

Arbetet med att ta fram en nationell indikation för läkemedelsbehandling vid adhd ligger ännu i startgroparna, men syftet är att bidra till en mer ändamålsenlig och säker vård för barn och vuxna med adhd – att läkemedelsbehandling erbjuds till patienter på rätt grund. Den nationella indikationen tas fram i samarbete med en expertgrupp där relevanta professioner är representerade och har som syfte att analysera och tydliggöra vilka förutsättningar som ska vara uppfyllda för att det ska vara riktigt att erbjuda läkemedelsbehandling till en person med adhd. Det vetenskapliga stödet för varje enskild förutsättning för behandling undersöks med hjälp av systematiska litteraturgenomgångar.

Indikationen är tänkt att användas som beslutsstöd för berörda professioner i vården. Vidare kan beslutsfattare inom vården använda indikationen för planering och uppföljning. Andra förhoppningar med indikationsarbetet är att man ska kunna få en överblick över biverkningar och få ett ökat fokus på kontrollerad uppföljning av läkemedelsbehandlingen.

Vad är Nationella indikationer?

Nationella indikationer är sedan 2011 en verksamhet på Socialstyrelsen, efter att ha startats som ett samverkansprojekt mellan Socialstyrelsen, Sveriges

Kommuner och Landsting, Svenska läkaresällskapet och Statens beredning för medicinsk utvärdering. Verksamheten ingår i Socialstyrelsens arbete med kunskapsstyrning – att styra med bästa tillgängliga kunskap som leder till god vård och omsorg.

För att sätta in nationella indikationer i ett sammanhang kan man se det som att Socialstyrelsens nationella riktlinjer talar om vilka åtgärder som ska finnas i hälso- och sjukvårdens utbud, eller bildligt talat vilka verktyg som ska finnas i verktygslådan, och att nationella indikationer talar om under vilka förutsättningar en åtgärd ska erbjudas till en patient med ett visst tillstånd i den kliniska beslutssituationen.

De frågor som utreds inom Nationella indikationer identifieras och prioriteras utifrån statistik och utifrån den etiska plattformen för prioriteringar inom hälso- och sjukvården, för att verksamhetens resurser ska satsas där de kan göra mest nytta. I möjligaste mån baseras slutsatserna på systematiska kunskapsöversikter.

Bakgrunden till arbetet med nationella indikationer är att återkommande jämförelser har visat på stora variationer mellan olika vårdgivare, landsdelar eller grupper när det gäller konsumtion av en rad olika vårdåtgärder. Variationerna är så stora att de knappast kan förklaras av skillnader i vårdbehov hos befolkningen. Detta kan ha många olika orsaker, men det finns anledning att tro att skillnaderna delvis beror på olika medicinsk praxis. Det innebär att det finns olika parallella bedömningar

av när det är relevant att erbjuda en åtgärd i en viss beslutssituation – åtgärderna ges med andra ord på olika indikation. Såväl för snäva som för vida indikationer innebär att vården brister i ändamålsenlighet och inte ges på lika villkor.

Socialstyrelsens nya samordningsansvar

Socialstyrelsen har nyligen fått ett treårigt uppdrag av regeringen att samordna hur staten styr och utvecklar området psykisk ohälsa utifrån bästa tillgängliga kunskap. Uppdraget är en del av regeringens femåriga plan för att förbättra livssituationen för personer med psykisk ohälsa (PRIO-satsningen). Målet är att åstadkomma en jämlik, säker och tillgänglig vård och omsorg, tillgång till anpassad sysselsättning och möjlighet till delaktighet för personer med psykisk ohälsa. För att åstadkomma det krävs det en gemensam kunskapsbas som alla aktörer kan utgå från. Kunskapsunderlag från olika berörda myndigheter ska komplettera varandra och finnas lätt tillgängliga på ett och samma ställe, Kunskapsguiden.se.

Det finns stort behov av samordning av insatser för personer med adhd, och berörda myndigheter behöver utveckla sitt samarbete. Socialstyrelsen kommer som ett första steg att samla Läkemedelsverket, Statens beredning för medicinsk utvärdering och Tandvårds- och läkemedelsförmånsverket och göra en gemensam genomgång av de aktiviteter som pågår och som planeras. I Danmark har regeringen startat en satsning som vänder sig till personer

med adhd och deras anhöriga och i maj 2013 kommer en nationell handlingsplan att sjösättas. Sverige har inget motsvarande nationellt arbete på gång, men det pågår en hel del satsningar för att öka kunskapen och kompetensen på området.

Referenser

1. Föreskrivning av centralstimulerande läkemedel vid adhd. Socialstyrelsen. 2012
2. FASS: produktresumé; http://www.fass.se/LIF/produktfakta/artikel_produk.t.jsp?NplID=20081010000048&DocTypeID=3&UserTypeID=0 (hämtad 2013-04-08)